

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

21.01.2022. Nr. 1-6/2

Uz 22.12.2021 1-04/532- pav

Satversmes tiesas tiesnese

Anita Rodiņa

tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr. 2021-41-01

Tiesībsargs saņēma 2021.gada 22.decembra vēstuli Nr.1-04/532-pav (reģistrēta 23.12.2021 ar Nr.718), kurai pievienots Satversmes tiesas tiesnese Anita Rodiņa atzīst tiesībsargu par pieaicināto personu lietā Nr.2021-41-01 “Par likuma “Par tiesu varu” 55.panta 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.panta pirmajai daļai un 106.panta pirmajam teikumam” un uzaicina izteikt viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101.panta pirmajai daļai un 106.panta pirmajam teikumam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc tiesībsarga ieskata, varētu būt nozīme lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto konstitucionālās sūdzības iesniedzēja personas H (turpmāk – Pieteicējs) konstitucionālo sūdzību (pieteikumu), kā arī Saeimas atbildes rakstu, tiesībsargs sniedz šādu viedokli:

1. Likuma “Par tiesu varu” 55.panta 3.punkts paredz, ka par tiesneša amata kandidātu nevar būt personas pret kurām kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata (turpmāk – apstrīdētā norma).

Pieteicējs savā pieteikumā norāda, ka ir praktizējošs zvērināts advokāts un vēlas kandidēt uz tiesneša amatu, tomēr apstrīdētā norma to viņam liedz, jo 2001.gadā tika saukts pie kriminālatbildības un kriminālprocess pret viņu tika izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

Pieteicējs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir atzīstams par absolūtu, tomēr ņemot vērā valsts dienesta īpašo stāvokli, kurā citstarp ietilpst arī tiesneša amats, šajā lietā nebūtu piemērojama Satversmes tiesas izstrādātā metodoloģija absolūtā aizlieguma vērtēšanā.

Pieteicējs neapšaubā, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un tam ir leģitīmi mērķi – demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzība, kā arī citu cilvēku tiesību aizsardzība. Tomēr pieteicējs

uzskata, ka ierobežojums nav samērīgs, jo: 1) apstrīdētā norma izslēdz iespēju arī augsti kvalificētiem juristiem, kuri neapdraud apstrīdētās normas mērķu sasniegšanu, bet gan to veicina, kandidēt uz tiesneša amatu; 2) pastāv citi, tikpat efektīvi, taču saudzējošāki līdzekļi ar kuriem var sasniegt apstrīdētās normas leģitīmos mērķus, kas mazāk ierobežotu personu pamattiesības, piemēram, savienojot aizliegumu kandidēt uz tiesneša amatu uz noteiktu laiku personām par noteikta smaguma un vainas formas noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ar pārējo gadījumu individuālu izvērtēšanu, vai ikvienu gadījumu vērtējot individuāli; 3) labums, ko gūst sabiedrība, liedzot personām, pret kurām kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, kļūt par tiesnešiem, nav lielāks par personai nodarīto zaudējumu.

Ievērojot iepriekšminēto, Pieteicējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un līdz ar to neatbilst arī Satversmes 101.panta pirmajai daļai un Satversmes 106.panta pirmajam teikumam.

2. Saeima savā atbildes rakstā norāda, ka tiesneša amats ir uzskatāms par piederīgu valsts dienestam Satversmes 101.panta izpratnē. Saeima nenoliedz to, ka apstrīdētajā normā noteiktais liegums personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, kandidēt uz tiesneša amatu ierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Saeima uzskata, ka ierobežojums ir noteikts ar likumu un tas kalpo vairākiem Satversmes 116.pantā norādītajiem leģitīmajiem mērķiem, proti, aizsargā citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu un sabiedrības drošību. Saeimas ieskatā apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai. Vērtējot Pieteicēja norādītos, viņaprāt, tikpat efektīvos alternatīvos līdzekļus, Saeima secina, ka ar tiem leģitīmos mērķus nevar sasniegt tādā pašā kvalitātē kā ar apstrīdēto normu un apstrīdētajā normā ietvertais leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis ir visefektīvākais. Tāpat arī Saeimas ieskatā pamattiesību ierobežojuma nelabvēlīgās sekas personām, kurām apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma dēļ liegta iespēja kandidēt uz tiesneša amatu, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un atbilst Satversmes 101.pantam un 106.pantam.

3. *Satversmības izvērtēšanas metodoloģija*

Tiesībsargs piekrīt pieteicējam, ka apstrīdētajā normā ir ietverts t.s. absolūtais aizliegums. No Satversmes tiesas judikatūras šajā jomā izriet tas, ka likumdevējam absolūtu aizliegumu noteikšanā izvirzītas augstas prasības. Sešos spriedumos Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās tiesību normas neatbilst Satversmei, jo likumdevējs nebija veicis pietiekami detalizētu un pamatotu absolūtā aizlieguma nepieciešamības izvērtējumu.¹

Minētās lietas atšķiras no “klasiskām” pamattiesību ierobežojumu lietām ar to, ka Satversmes tiesa īpaši rūpīgi pievēršas apstrīdēto normu pieņemšanas procesa izvērtējumam. Proti, gadījumos, kad tiek vērtēta absolūtu aizliegumu satversmība, Satversmes tiesa pārliecinās par to, ka likumdevējs ir: 1) pamatojis absolūtā aizlieguma

¹ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.2017-07-01; Satversmes tiesas 2019.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.2019-01-01; Satversmes tiesas 2020.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.2020-18-01; Satversmes tiesas 2021.gada 28.janvāra spriedums lietā Nr.2020-29-01; Satversmes tiesas 2021.gada 25.marta spriedums lietā Nr.2020-36-01; Satversmes tiesas 2021.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.2021-05-01.

nepieciešamību; 2) izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas; 3) pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē.²

Vienlaikus Satversmes tiesa 2021.gada 11.jūnija spriedumā lietā Nr.2020-50-01, kurā vērtēja normas, kas liedz iepriekš par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai atrasties Valsts policijas dienestā, atbilstību Satversmes 101. un 106.pantam, mainīja savu līdzšinējo judikatūru un, lai gan atzina apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu par absolūtu, nepiemēroja līdzšinējo absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģiju. Satversmes tiesa to pamatoja ar valsts dienesta īpašo lomu un statusu, kā arī likumdevēja plašo rīcības brīvību šajā jomā.³ Līdz ar to apstrīdētās normas izvērtējums Satversmei tika veikts pēc t.s. klasiskās izvērtēšanas metodoloģijas, proti, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas atbilst samērīguma principam.

Ievērojot to, ka tiesneša amats ir pielīdzināms valsts dienesta attiecībām tā plašākajā nozīmē⁴, un respektējot Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija spriedumā lietā Nr.2020-50-01 izdarītās atziņas, arī šajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmei tiks veikta pēc klasiskās trīspakāpju satversmības izvērtēšanas metodoloģijas.

4. Satversmes 106.panta pirmais teikums paredz, ka “ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai”. Savukārt Satversmes 101.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka “ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu”. Kā atzīts tiesību doktrīnā, tad Satversmes 106.pants jautājumos, kas saistīti ar tiesībām uz darbu un to realizāciju, uzskatāms par “jumta” pantu, kas nosaka tiesību uz darbu pamatjautājumus, vienlaikus skarot arī Satversmes 101.panta saturu. Turpretim Satversmes 101.pants detalizē ikviena tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu, konkretizējot, ka šādas tiesības, ja izvēle izdarīta par labu valsts dienestam vai daļībai valsts un pašvaldību darbībā, attiecināmas vienīgi uz Latvijas pilsoņiem⁵.

Vērtējot kopsakarā Satversmes 101. un 106.pantu, secināms, ka Satversmes 101.pants ir vienlaikus gan *lex specialis*, gan *lex generalis* attiecībā uz 106.pantu. No vienas puses, 101.pants paredz 106.panta ierobežojumus, piemēram, nosakot, ka tikai pilsonim ir tiesības pildīt valsts dienestu. No otras puses, likumā paredzētā veidā Satversmes 101.pantam var noteikt tikai tādus ierobežojumus, kas atbilst Satversmes 106.pantam, proti, kas saistīti ar personas spējām un kvalifikāciju vai arī noteikti saskaņā ar Satversmes 116.pantu.⁶

Līdz ar to tiesībsargs savu viedokli par apstrīdētās normas atbilstību pamatos ar argumentiem, kas vienlīdz kā attiecināmi uz Satversmes 101. un 106.pantu.

4.1. Satversmes tiesa savā praksē ir atzinusi, ka Satversmes 106.panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos, kas nozīmē, pirmkārt, visām personām vienlīdzīgu pieeju darba tirgum un,

² Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.punkts.

³ Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija lietā Nr.2020-50-01 13.punkts.

⁴ Sk. Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija sprieduma lietā nr.2002-21-01 Secinājumu daļas 1.punktu un Satversmes tiesas 2006.gada 23.februāra sprieduma lietā Nr.2005-22-01 10.2.punktu.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 481.lpp., 5.-6.punkts un 391.lpp., 63.punkts.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 481.lpp., 7.punkts.

otrkārt, to, ka valsts nedrīkst noteikt personām citus ierobežojošus kritērijus kā vien noteiktas to spēju un kvalifikācijas prasības, bez kurām persona nevarētu pildīt attiecīgā amata pienākumus⁷. Valstij ir pienākums atturēties no tādu tiešu vai netiešu apstākļu radīšanas, kuri traucētu personai īstenot tās tiesības “brīvi izvēlēties” nodarbošanos.⁸ Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka ar Satversmes 106.pantā ietvertu jēdzienu “nodarbošanās” saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā⁹.

Vienlaikus Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir rīcības brīvība noteikt konkrētai profesionālajai darbībai nepieciešamo izglītību, kā arī izvirzīt citas prasības konkrētai profesijai, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs¹⁰. Jēdziens “nodarbošanās” attiecināms uz nodarbinātību gan privātajā, gan publiskajā sektorā, turklāt arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata¹¹.

Vienlaikus jāatzīmē, ka darbs valsts dienestā no privātajā sektorā veicamā darba atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan veicamā darba mērķa, kas ir cieši saistīts ar valsts uzdevumu pildīšanu. Valsts dienestā personas atrodas īpašās attiecībās ar valsti, proti – šo personu tiesības ir ierobežotas un tām tiek uzlikti īpaši pienākumi¹². Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts civildienesta ierēdņu, kā arī tiesnešu, prokuroru, policistu un robežsardzes amatpersonu nodarbinātību regulējošie ierobežojumi nav salīdzināmi ar ierobežojumiem darba tiesiskajās attiecībās. Minētās amatpersonas atrodas valsts dienesta attiecībās vai ir tiesu varu pārstāvošas amatpersonas, un to nodarbinātības tiesiskās attiecības nedibinās uz darba līguma pamata¹³. Amata ierobežojumi personām, kuras pilda valstij nozīmīgas funkcijas (piemēram, tiesneši, prokurori, advokāti, zvērināti tiesu izpildītāji u.c.), var būt stingrāki nekā citās jomās. Tostarp arī kritēriji, kas saistīti ar amata pretendenta personību.¹⁴

Līdz ar to, lai gan darbu privātajā un valsts sektorā vienlīdz aizsargā Satversmē noteiktās tiesības uz brīvi izvēlētu nodarbošanos, tomēr to starpā pastāv atšķirības, kas jāņem vērā ne tikai vērtējot veicamo darbu pēc būtības, bet arī tiem piemērojamos ierobežojumus.

Atbilstoši Satversmes 116.pantam personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 106.pantā var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Lai gan tiesības uz valsts dienesta pildīšanu nav uzskaitītas kā vienas no tiesībām, ko atbilstoši Satversmes 116.pantam var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, tomēr Satversmes 101.panta pirmajā daļā noteiktās personas pamattiesības nav absolūtas un no Satversmes

⁷ Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā nr.2002-20-0103 Secinājumu daļas 3.punkts un Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija sprieduma lietā nr.2002-21-01 Secinājumu daļas 1.punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2017.gada 10.februāra sprieduma lietā Nr.2016-06-01 20.1.punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2015.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2015-03-01 14.1.punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 2010.gada 18.februāra sprieduma lietā Nr.2009-74-01 14.punkts un 2011.gada 22.novembra sprieduma lietā Nr.2011-04-01 19.4.punkts.

¹¹ Satversmes tiesas 2015.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2015-03-01 14.1.punkts.

¹² Satversmes tiesas 2006.gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr.2005-24-01 7.punkts.

¹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 392.lpp., 62.punkts. Sk. Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija sprieduma lietā nr.2002-21-01 Secinājumu daļas 1.punktu.

¹⁴ Satversmes tiesas 2006.gada 23.februāra sprieduma lietā Nr.2005-22-01 10.2.punkts.

vienotības principa viedokļa arī Satversmes 101.pantā noteiktajām pamattiesībām likumā paredzētajā veidā ir pieļaujami ierobežojumi¹⁵.

Kā izriet no lietas apstākļiem, tad tieši apstrīdētā norma ir pamats tam, kāpēc Pieteicējam ir liegts kandidēt uz tiesneša amatu. Tādējādi attiecībā uz Pieteicēju **ir konstatējams Satversmes 101.pantā un 106.pantā noteikto tiesību ierobežojums.**

Savukārt, lai noskaidrotu, vai šāds pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, ir jāpārbauda: 1) vai pamattiesību ierobežojums noteikts ar likumu; 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis; 3) vai ierobežojums ir samērīgs¹⁶.

5. Pārbaudot, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, secināms, ka lietā nedz no Pieteicēja, nedz no Saeimas puses iebildumi nepastāv un tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Arī tiesībsargs, pārbaudot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, nekonstatē pretējo Pieteicēja un Saeimas norādītājam.

Ievērojot minēto, **pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.**

6. Ikviena tiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un pamatojumam, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad¹⁷. Gan Pieteicējs, gan Saeima norāda, ka leģitīmais mērķis šāda ierobežojuma noteikšanā ir citu cilvēku tiesību aizsardzība un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Saeima norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir arī sabiedrības drošības aizsardzība.

Likuma “Par tiesu varu” 1.panta otrā daļa paredz, ka tiesu varu īsteno atbilstoši tiesiskuma principam. Tiesnesis ir neatkarīgs un pakļauts tikai likumam. Atbilstoši likuma “Par tiesu varu” 3.pantam personai ir tiesības uz tiesas aizsardzību pret tās dzīvības, veselības, personiskās brīvības, goda, cieņas un mantas apdraudējumiem. Katrai personai ir garantētas tiesības, lai uz pilnīgas līdztiesības pamata, atklāti izskatot lietu neatkarīgā un objektīvā tiesā, tiktu noteiktas šīs personas tiesības un pienākumi vai pret to vērstās apsūdzības pamatotība, ievērojot visas taisnīguma prasības.

Tiesnesis ir taisnīguma atspulgs, kas reprezentē to, cik tiesiska un taisnīga ir valsts. Tiesneša autoritāte nekad nevar tikt novērtēta par zemu un pat vismazākās šaubas par tiesneša rīcības atbilstību likumam var radīt sabiedrības neuzticēšanos tiesu varai kopumā.¹⁸ Tiesnesis ir augstākais iespējams amats, ko tieslietu nozarē var ieņemt, tāpēc arī prasībām, lai kļūtu par tiesnesi, ir jābūt visstingrākajām. Tādas personas atrašanās tiesneša amatā, kura agrāk ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nepārprotami atstātu sekas uz sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un valstij, kā arī mazinātu katra atsevišķa tiesneša autoritāti un godaprātu lietu izskatīšanā.

Tādējādi tiesībsarga ieskatā pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi, proti, **citu cilvēku tiesību aizsardzība, sabiedrības drošības aizsardzība un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.**

¹⁵ Sk. Satversmes tiesas 2007.gada 10.maija sprieduma lietā Nr.2006-29-0103 17.2.punktu.

¹⁶ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017.gada 10.februāra sprieduma lietā Nr.2016-06-01 21.punktu.

¹⁷ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015.gada 2.jūlija sprieduma lietā Nr.2015-01-01 15.punktu.

¹⁸ Šajā sakarā sk. Tiesnešu ētikas komisija atzinumu, ka tiesnešu rīcība nevakcinēties pret Covid-19 vērtējama kā necienīga, un tas rada pamatu uzskatīt, ka tiesnesim nav nevainojamas reputācijas. <https://www.tiesas.lv/aktualitates/tiesnesu-etikas-komisija-saskata-tiesnesu-etikas-kodeksa-parkapumus-tiesnesu-riciba-kuri-nav-vaccine-11031>.

7. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu¹⁹.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks²⁰.

7.1. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts²¹. Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums nodrošina to, ka persona, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, nevar būt par tiesneša amata kandidātu. Fakts, ka pret personu kriminālprocess ir izbeigts uz nereabilitējoša lēmuma pamata, nevis notiesāta ar spriedumu, nemaina to, ka persona pēc būtības ir tikusi atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Personu nereabilitējošie apstākļi ir uzskatīti Kriminālprocesa likuma 380.pantā: “Persona netiek reabilitēta, ja kriminālprocesu izbeidz ar lēmumu, kāds paredzēts šā likuma 377.panta 3., 4., 5. un 9.punktā, 379.panta pirmajā un otrajā daļā, 410.panta pirmajā daļā, 415.pantā, 415.1 panta pirmajā daļā, 421.pantā, 605.panta pirmajā daļā, 615.panta trešajā daļā, kā arī notiesājoša sprieduma gadījumā.” Saskaņā ar minēto normu persona netiek reabilitēta arī tādos gadījumos, kad, piemēram, lietā ir iestājies noilgums, starp aizdomās turēto vai apsūdzēto un cietušo Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos ir ticis noslēgts izlīgums, kā arī, kad procesa virzītājs pieņem lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, ja persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi laikā, kad tā bija pakļauta cilvēku tirdzniecībai un tika piespiesta to izdarīt (sk. Kriminālprocesa likuma 377.panta 3. un 9.punktu, 379.panta pirmās daļas 2. un 5.punktu). Turklāt attiecībā uz nepilngadīgajiem par nereabilitējošiem lēmumiem tiks uzskatīti procesa virzītāja lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījusi nepilngadīga persona un ir konstatēti noziedzīga nodarījuma izdarīšanas īpašie apstākļi, un par nepilngadīgo personu iegūtas ziņas, kas mīkstina tās atbildību, kā arī izmeklētāja vai prokurora lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu un materiālu par nepilngadīgo nosūtīšana audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai (sk. Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 3.punktu un 379.panta otro daļu).

Lai gan varētu diskutēt par to, vai visos iepriekš uzskaitītajos gadījumos lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu būtu jāklasificē kā nereabilitējošu apstākli (piemēram, cilvēku tirdzniecībā cietušais vai nepilngadīgais, kam piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis), tomēr šim apstāklim šajā lietā nav izšķirošas nozīmes. Tas ir jautājums, kas būtu vērtējams jau kriminālprocesuālā tiesiskā aspektā.

Jebkurā gadījumā apstrīdētās normas piemērošana nodrošina to, ka par tiesneša amata kandidātu nevar būt persona, kura atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tādējādi absolūtais aizliegums ir piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

¹⁹ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 17.punkts.

²⁰ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016.gada 16.jūnija sprieduma lietā Nr.2015-18-01 15.punktu.

²¹ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-01-01 13.punktu.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

7.2. Savukārt attiecībā uz to, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka “saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē”²².

Vērtējot Pieteicēja norādītos saudzējošākos līdzekļus, visupirms jānorāda, ka regulējums, kas automātiski pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas ļautu personai kandidēt uz tiesneša amatu, nebūtu pareizs, jo negarantētu personas īpašību atbilstību ieņemamajam amatam. Arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas persona joprojām var būt bīstama sabiedrībai vai savā attieksmē pret likumu būt noraidoša.

Tāpat tiesībsargs nepiekrīt Pieteicēja piedāvātajam risinājumam, ka persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības vai atzīta par vainīgu salikta sastāva noziedzīgā nodarījumā, būtu pielaižama kandidēt uz tiesneša amatu. Satversmes tiesa līdzšinējā praksē nav vērtējusi absolūtā aizlieguma attiecināšanu uz tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas pastrādāti aiz neuzmanības. Tomēr skatoties Krimināllikuma regulējumu, secināms, ka no vienas puses tie ir ar mazāku kaitīguma pakāpi un tādos noziedzīgos nodarījumos būtiski atšķiras personas psihiskā attieksme, tomēr no otras puses arī tādos noziedzīgos nodarījumos ir nepieciešama noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšana, kas līdz ar to liecina par personas prettiesiskām noziedzīgām darbībām. Krimināllikumā ir ietverti tikai 7 noziedzīgi nodarījumi, kas atzīstami par tādiem, kas izdarīti aiz neuzmanības. To starpā ir arī valsts noslēpuma izpaušana aiz neuzmanības (Krimināllikuma 95.pants), meža iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības (Krimināllikuma 108.pants) un nonāvēšana aiz neuzmanības (Krimināllikuma 123.pants), kas pēc savas klasifikācijas ir atzīstami par mazāk smagiem un smagiem noziegumiem. Savukārt saliktu noziedzīgu nodarījumu izdalīšana nebūtu atbalstāma dēļ tā aspekta, ka pēc jaunākās tiesību doktrīnas šādi nodarījumi tiek pieskaitīti pie tiem, kas izdarīti ar nodomu jeb tīši. Pieteicēja gadījumā tā laika normatīvais regulējums un krimināltiesību doktrīnā izteiktās atziņas, līdz ar to tiesu praksē iedibinātie principi, bija par pamatu tam, ka Pieteicējs varēja kļūt par zvērinātu advokātu, kas pašreiz pie tādiem pašiem apstākļiem nebūtu iespējams (sk. Latvijas Republikas Advokatūras likuma 15.panta 5.punktu).

Visbeidzot attiecībā uz individuāla izvērtējuma veikšanu, pirmkārt, jau jāņem vērā Satversmes tiesas izdarītās atziņas, ka demokrātiska tiesiska valsts spēj efektīvi funkcionēt tikai tad, ja sabiedrība uzticas personām, kuras pilda valsts dienestu. Valstij ir jānodrošina, ka personas, kuras ieņem amatus valsts dienestā, rīkojas tiesiski, ir lojālas valstij un jo īpaši tās pamatā esošajiem konstitucionālajiem principiem.²³ Otrkārt, apzināšanās, ka par tiesnesi varētu kļūt persona, kas agrāk izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, nonivilētu tiesneša amata prestižu un nevainojamas reputācijas konceptu. Sabiedrībai ir jābūt pārliecinātai, ka tiesneša amatu ieņem likumpaklausīgas personas un pat vismazākās šaubas par tā rīcības tiesiskumu var iedragāt uzticēšanos tiesu varai. Līdz ar to arī individuālais izvērtējums nevarētu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķus līdzvērtīgā kvalitātē nebūtu iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem.

²² Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2015-06-01 19.punktu.

²³ Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija sprieduma lietā Nr.2020-50-01 19.4.punkts.

7.3. Vērtējot to, vai ierobežojums ir atbilstošs, būtu jāpatur prātā, ka visa tiesību sistēma pamatā būtu jāveido tā, lai sekmētu sodītas personas atgriešanos normālā dzīvē, proti, lai ikvienam būtu otra iespēja pilnvērtīgi dzīvot godīgu dzīvi, līdztiesīgi iekļaujoties pilsoniskajā sabiedrībā.²⁴ Tomēr nosacījumu vienādošana visā tiesību sistēmā, neapskatot katru gadījumu individuāli, nebūtu pieļaujama. Citiem vārdiem, tas, kas vienai profesijai vai amatam var būt pieļaujams, citai var nebūt. Tieši tiesnešiem ir izvirzītas visstingrākās prasības no visiem amatiem justīcijā.

Kā jau iepriekš tika uzsvērts, tiesneša amats ir augstākais iespējamais juridiskais amats, ko persona var ieņemt. Tiesnesis ir galvenais taisnīguma un tiesiskuma vērtību turētājs un nesējs, jo tieši tiesnesis izšķir civiltiesiskus strīdus, veic kontroli pār izpildvaras darbībām un vērtē personu vainu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, tos notiesājot vai attaisnojot, ar iespējamību tiem atņemt brīvību. Līdz ar to par tiesneša amata kandidātu var būt tikai tāda persona, kurai var uzticēties un kurai ikviens var uzticēt savu veselību, personisko brīvību, godu, cieņu un mantu.

Ievērojot iepriekšminēto, secināms, ka ierobežojums, kas liedz būt par tiesneša amata kandidātu personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, nav uzskatāms par nesamērīgu. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir atbilstošs jeb labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. **Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.**

8. Visbeidzot informēju, ja šajā lietā tomēr piemērotu t.s. absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģiju, jautājums par absolūtā aizlieguma attiecināmību uz tiesnešiem ir ticis pārskatīts.

2020.gada 17.decembrī Valsts sekretāru sanāksmē tika izskatīta Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iesniegtā un Valsts kancelejas apkopotā informācija par iesniegtajiem priekšlikumiem grozījumiem savas nozares likumos un Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz personām paredzētajiem aizliegumiem vai ierobežojumiem saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu, ko iepriekš bija rosinājis tiesībsargs.²⁵

Tieslietu ministrija savā viedoklī attiecībā uz ierobežojumiem kandidēt uz tiesneša amatu norādīja, ka aizliegums ir nepieciešams, ņemot vērā tiesneša amata nozīmīgumu un tiesneša amatam izvirzīto nevainojamas reputācijas prasību.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

²⁴ Osipova S. (2021). Sodītas personas kā valsts stigmatizēta grupa Satversmes tiesas judikatūrā. Socrates. 2(20). 31.lpp.

²⁵ <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40490160&mode=vss&date=2020-12-17>.